

A NŐK MUNKAPIACI STRATÉGIÁI ÉS A MÁSODIK GYERMEK VÁLLALÁSA LENGYELORSZÁGBAN ÉS MAGYARORSZÁGON¹

SZALMA IVETT – ANNA MATYSIAK

1. Bevezetés

A posztszocialista országokban az 1989–1990-es rendszerváltást követően csökkent a nők munkapiaci részvétele, ez a trend ellentétes volt a nyugat-európai és az észak-európai országokban megfigyelhető változásokkal. A nők munkapiaci részvételével párhuzamosan a fertilitási ráta is csökkent a kelet-európai országokban. Jelen tanulmány azt vizsgálja, miképpen hat a második gyermek vállalásának időzítésére a gyermeknevelési szabadsággal összefüggő családpolitika, azaz hogy milyen stratégiát követnek a nők az első gyermekvállalás után. Vajon visszamennek-e dolgozni a második gyermek vállalása előtt? Mennyi idő telik el az első és a második gyermek megszületése között?

Ebben a tanulmányban két országot hasonlítunk össze: Magyarországot és Lengyelországot. Azért erre a két országra esett a választás, mert az összehasonlító vizsgálatok esetén fontos, hogy olyan országokat vessünk össze, melyek között a legtöbb dimenzióban nincs nagy eltérés, kivéve a vizsgálni kívánt tényezőt (Neyer – Andersson 2008). A két ország családpolitikája szinte teljesen megegyezett a rendszerváltás előtt, de azt követően jelentős eltérések figyelhetők meg annak alakulásában. Magyarországon az állam továbbra is nagyon bőkezűen fizetett gyermeknevelési szabadságot biztosít, míg Lengyelországban ezt jelentősen csökkentették a rendszerváltás után. A magyar családpolitika lényegében a tradicionális családmodellt támogatja, vagyis hogy az apa teljes állású munkát vállaljon, miközben az anya kivonul a munkaerőpiacról, amíg a gyermek el nem éri a hároméves kort. A lengyel családpolitika nem tekinthető nagyvonalúnak sem a fizetett gyermeknevelési szabadság ideje, sem az anyagi ellátás, sem pedig a bölcsődei, óvodai férőhelyek tekintetében. A magyar családpolitikával ellentétben Lengyelországban nem ösztönzik arra a nőket, hogy a szülést követően hosszú ideig maradjanak távol a munkapiactól, miközben az oda való visszatérést sem könnyítik meg.

Az anya iskolai végzettségére kiemelt figyelmet fordítunk ebben a vizsgálatban, mivel ez az első gyermek után a munkaerőpiacra való visszatérést és a

¹ A tanulmány 2012. április 6-án a Magyar Szociológiai Társaság Családszociológiai Szakosztályának tavaszi műhelykonferenciáján (*Családok dinamikája és gazdasági bizonytalanság/Család és nemi szerepek*) elhangzott előadás szerkesztett változata.

második gyermekvállalást is jelentősen befolyásolhatja. A magas iskolai végzettség ugyanis megnövelheti a gyermekvállalás alternatív költségét, a kisgyermek gondozása ugyanis hosszabb-rövidebb megszakítással járhat a munkapiacra jelen levő nők karrierjében (Becker 1981). Ebben a tekintetben a munkavállalás és a gyermekvállalás két egymással versengő életeseemény a nők életében (Matysiak 2011). A családpolitika kétféle módon tudja segíteni a gyermeknevelés és a munkavállalás közötti konfliktus csökkentését. Az egyik: lehetővé teszi, hogy a kisgyermekes anyák hosszabb időre elhagyják a munkaerőpiacot, miközben biztosítja számukra a munkahelyük megtartását és a fizetett gyermeknevelési támogatást. A két szféra közötti konfliktus csökkentésének másik lehetséges módja az, amikor az állam magas színvonalú, mindenki számára hozzáférhető gyermekelhelyezést biztosít.²

Számos tanulmány rámutatott, hogy a különböző családpolitikák eltérő teljes termékenységi arányszámot és eltérő női foglalkoztatottsági szintet eredményeznek a kisgyermekes nők körében (Neyer – Andersson 2008). Jelen tanulmány célja, hogy megvizsgálja, hogy az eltérő családpolitikák miként eredményezhetnek hasonló foglalkoztatottsági rátát a kisgyermekes anyák körében közel azonos termékenységi ráta mellett.

2. A kutatás háttere: elméleti megközelítések és korábbi kutatások áttekintése

A szülési szabadság biztosítja a nők számára, hogy a szülés után otthon maradhassanak a gyermekükkel. Egyrészt ez egészségügyi szempontból fontos mind az anya, mind a kisgyermek számára; másrészt az anya és a gyermek közötti kötődés megszilárdításának szempontjából is alapvető. A családpolitikák közötti legnagyobb eltérések általában a gyermeknevelési szabadság hosszában találhatók. Míg Magyarországon, Csehországban, Észtországban, Lengyelországban és Finnországban három évig tartó – otthonmaradásra ösztönző – rendszert tartanak fent, Szlovéniában, Dániában, Belgiumban és Hollandiában az egy évet sem éri el a gyermeknevelési szabadság. Számos tanulmány vizsgálja a gyermeknevelési szabadság és a nők munkapiaci részvétele közötti összefüggést (Evertsson – Duvander 2011; Joesch 1997; Wen – Ruhm – Waldfogel 2009; Berger – Waldfogel 2004; Ronsen – Sundstom 2002). A kutatások másik jelentős csoportja a gyermeknevelési szabadság és a magasabb paritású gyermekek születése közötti kapcsolatot elemzi (Lalive – Zweimüller 2005; Hoem 1993; Lappegard 2008). Ugyanakkor mindeddig kevés olyan kutatás született, amely párhuzamosan vizsgálja a nők döntési lehetőségét az első

² A gyermekfelügyelet támogatása olyan formában is elképzelhető, hogy nem az állam nyújtja a szolgáltatást, hanem a piac, de valamilyen módon (utalvány vagy közvetlen pénzübeli támogatás) az állam is hozzájárul a szülők által fizetendő költségekhez.

szülés után: vajon visszamennek-e a munkaerőpiacra, vagy a második gyermeket még a gyermeknevelési szabadság ideje alatt vállalják?

A klasszikus közgazdasági elmélet szerint a nők munkapiaci részvétele elsősorban gyermekszülés és gyermeknevelés miatt alacsonyabb, mint a férfiaké (Becker 1965). A munkapiacra való visszatérés időzítése a költség–haszonszámítás eredményétől függ. Az otthonmaradás költségeit egyrészt a meg nem keresett jövedelem, a szakmai elégedettségéből származó örömforrás, illetve a munkavállalással járó státusz elvesztése, valamint a szakmai előmeneteltől való megfosztottság jelentik. A munkába állásnak is vannak költségei abból adódóan, hogy a nők nem tudnak ugyanannyi időt otthon tölteni, mint munkavállalás nélkül. Ezt a költséget rezervációs bérnek nevezik: ez azt a jövedelmi szintet jelöli, amelyért az emberek már hajlandók munkát vállalni. A rezervációs bér függ a nők otthon töltött idejének értékétől, illetve háztartási munkavégzési képességüktől (mennyire hasznosan tudják otthon eltölteni az idejüket), a nők preferenciáitól (milyen fontosságot tulajdonítanak annak, hogy ők maguk végezzék el a feladatokat a háztartásban) és attól, mekkora szükség van munkájukra a háztartáson belül (Josech 1994). A kisgyermek jelenléte jelentősen befolyásolja az otthon maradás, illetve a munkába állás költségeit: megnöveli a munkavállalás költségét és csökkenti az otthon maradását. A nők akkor fognak visszatérni a munkapiacra, ha a jövedelmük meghaladja annak az időnek a becsült az értékét, amit a kisgyermekükkel otthon töltenek. A kisgyermek jelenléte egyrészt megnövelheti a nők rezervációs bérét –hasznosabban tudják eltölteni az idejüket otthon, mint a gyermek megszületése előtt, vagy mint a gyermektelen nők –, másrészt viszont csökkentheti is azt, mivel a kisgyermek jelenléte extra költségekkel jár a család számára. Ahogyan a gyermekek növekszenek, gondozásuk egyre kevésbé időintenzív, azaz egyre kevésbé igénylik az állandó felügyeletet,³ viszont egyre több anyagi ráfordítással jár, ezért az idő előrehaladtával egyre kisebb lesz a rezervációs bér (Ronsen – Sundstom 2002). Amennyiben az anya a szülés előtt munkanélküli volt, akkor (a beckeri érvelés szerint) nagyobb eséllyel választja az otthoni gyermeknevelést, hiszen ezzel kapcsolatosan nem merül fel alternatív költség. Ugyanakkor a munkanélküli nők esetében is megjelennek a gyermekkel kapcsolatos többletköltségek. Amennyiben a gyermeknevelési szabadság számukra is biztosít valamilyen szintű juttatást, akkor ez az otthon maradásra, illetve a második gyermekvállalására ösztönözheti őket. Ám ha nem részesülnek ellátásban, a többletköltségek felmerülése miatt a mihamarabbi munkavállalásban lehetnek érdekeltek. A nők magas jövedelme és a család alacsony bevétele szintén ösztönzőleg hat a nők

³ Lásd a Blaskó Zsuzsa által készített irodalmi összefoglalót azzal kapcsolatosan, hogy az anya munkába állásának milyen hatása lehet a gyermek fejlődésére. A kutatások azt találták, hogy a 0 és 3 év közötti gyermekek esetében, ahogy haladunk a gyermek hároméves kora felé, úgy mérséklődnek az anya munkába állásából eredő kockázatok, és jelennek meg a potenciális előnyök (Blaskó 2010).

munkapiacra való visszatérésére. A magas jövedelem ugyanis növeli a nők alternatív költségeit, vagyis a magas jövedelemmel rendelkező nők nagyobb eséllyel térnek vissza a munka világába még a fizetett gyermeknevelési szabadság lejárta előtt, mint alacsony jövedelemmel rendelkező társaik, amennyiben a gyermeknevelési támogatás nem kompenzálja megfelelően kiesett jövedelmüket.

A családpolitika által nem befolyásolható tényezők is hathatnak arra az egyéni döntésre, hogy a szülés után mikorra időzíti az anya a munkapiacra történő visszatérését: ilyen például az egyén értékrendszere. Vannak olyan nők, akik számára fontosabb, hogy minél több időt töltsenek kisgyermekükkel, mint hogy minél korábban a térjenek vissza a munkaerőpiacra.

A döntéshozatal folyamata mindenki számára ugyanaz, a döntés kimenetele azonban változhat, attól függően, milyen makrokörnyezetben kell az egyéneknek döntéseket hozniuk. A makrokörnyezet magába foglalja az intézményi háttérrel (bölcsődékhez, óvodához való hozzáférés), a strukturális környezetet (munkaerő-piaci helyzet, részmunkaidős állások száma stb.) és a nemi szerepekkel kapcsolatos attitűdöket, amelyek megkönnyíthetik vagy épp megnehezíthetik az anyák döntéseit a munkapiacra való visszatéréssel és az újabb gyermekvállalással kapcsolatosan.

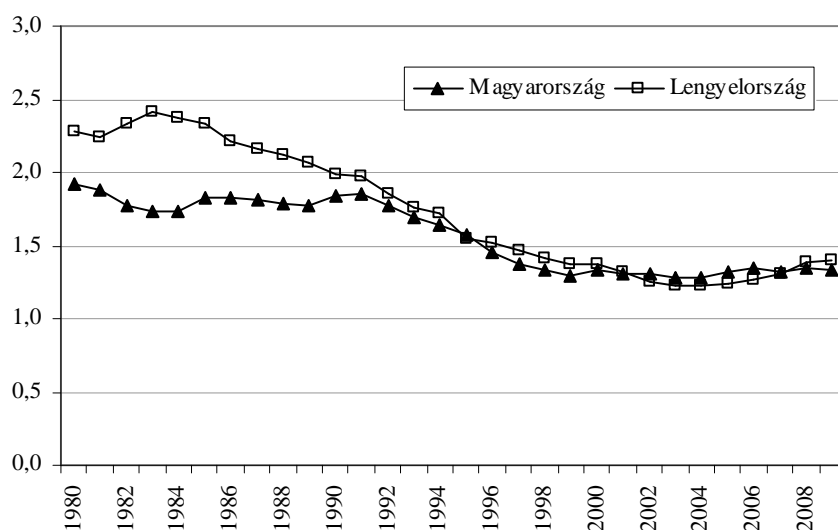
3. A magyar és lengyel kontextus összehasonlítása

A nők munkavállalása és gyermekvállalása közötti konfliktus mindkét országban megtalálható. Magyarország és Lengyelország egyaránt alacsony foglalkoztatottsági rátával és rugalmatlan munkapiaccal jellemezhető (OECD 2011), a társadalmi normák szintjén pedig a tradicionális családmodell támogatása figyelhető meg (Matysiak 2009; Szalma 2010), miközben a családpolitikában jelentős különbségek fedezhetők fel. A következő alfejezetekben a két országot hasonlítjuk össze a vizsgált kérdéskör szempontjából releváns dimenziók szerint. Így a termékenységi mintázatok alakulását, a gyermekvállalással kapcsolatos családpolitikában meglévő különbségeket, a nők munkapiaci helyzetét, végül pedig a családdal, ezen belül a gyermekvállalással kapcsolatos attitűdöket fogjuk bemutatni.

3.1. Termékenységi mintázatok

Ha a teljes termékenységi mintázat hosszú távú trendjeit hasonlítjuk össze a két országban, azt tapasztaljuk, hogy a teljes termékenységi arányszámban Magyarországon előbb kezdődött meg a csökkenés, mint Lengyelországban, ahol még az 1980-as években is a helyettesítési érték, azaz 2,1 felett volt ez a mutató. A 1990-es évek közepére azonban a két ország teljes termékenységi

aránya azonos szintre csökkent: 1,5 szülés jutott egy termékeny korú nőre. Ezt követően egészen a 2000-es évek elejéig csökkenő tendencia figyelhető meg mindkét országban, majd a 2000-es évek közepe táján a teljes termékenységi arányszám 1,3-as szint körül stabilizálódott.

Forrás: OECD Family Database 2012.

I. A teljes termékenységi arányszám alakulása Magyarországon és Lengyelországban 1980 és 2009 között

The total fertility rate in Hungary and Poland between 1980 and 2009

Míndeközben a gyermekvállalás életkorában is jelentős változások történtek: az első gyermekvállalás átlagos életkora mindkét országban későbbre tolódott.

1. A nők az első gyermekvállalásának átlagos életkora

The mean age of women at first birth

	1980	1990	1995	2000	2005
Magyarország	22,9	23,0	23,4	25,0	27,0
Lengyelország	23,4	23,5	23,8	24,5	25,8

Forrás: UNECE Statistical Database 2012.

Látható (1. táblázat), hogy 1980 és 2000 között a két országban nem volt fél évnél nagyobb különbség az első gyermekvállalás átlagos életkorában. 2005-ben magyar társaiknál átlagosan 1,2 évvel válnak korábban anyává a lengyel nők.

A két országban a családszerkezet tekintetében sincs jelentős különbség: 2007-ben a 14 év alatti gyermeket nevelő családok eloszlása gyermekszám szerint közel azonos volt. Az egy gyermeket nevelő családok aránya 5%, a két gyermeket nevelő családok aránya 40% és a három vagy több gyermeket nevelő családok aránya mintegy egyharmad (OECD Family Database 2012).

3.2. A gyermekvállalással kapcsolatok családpolitikák

A családpolitikának két iránya lehetséges: az egyik, amely a családra bízta a gyermekek felügyeletét. Ebben az esetben a bölcsődei és óvodai ellátás alulfejlett, ám a készpénzbeli juttatások nagyvonalúak, hiszen ezek teszik lehetővé, főként az anyák számára, hogy otthon maradjanak a gyermekükkel. A családpolitika másik iránya tehermentesíteni próbálja a családokat: nem nyújt nagyvonalú készpénzbeli juttatásokat, ellenben mindenki számára hozzáférhető, jó színvonalú gyermekfelügyeletet biztosít. A két irány között számos átmenet lehetséges. A következő táblázat azt foglalja össze, milyen kombinációi lehetnek ennek a két iránynak Leitner (2003) elemzése alapján.

2. A családpolitika lehetséges irányai

The combinations of strong/weak familialistic structures and strong/weak de-familialising structures

Familizmus	Defamilizmus	
	Erős	Gyenge
Erős	Opcionális familizmus	Explicit familizmus
Gyenge	Defamilizmus	Implicit familizmus

Forrás: Leitner 2003.

Az opcionális familizmus jellemzője, hogy a nők szabadon választhatnak a munka és a család között, mivel az állam segíti a munkaerőpiacra történő visszatérést, ám egyúttal azt is lehetővé teszi, hogy az anyák hosszú ideig maradjanak otthon a gyermekükkel, azaz az anyára bízzák a választást. Ezzel szemben az explicit familizmus a munkapiacról való hosszabb-rövidebb idejű kilépésre ösztönzi a nőket, hiszen a gyermekgondozásban az állam nem nyújt segítséget. A defamilizmus célja, hogy mentesítse a családokat a gyermekgondozás terhe alól, hogy a nők minél hamarabb (ismét) munkát tudjanak vállalni. Az implicit familizmusban az állam magára hagyja a családokat: sem a munkapiacra történő (vissza)lépést, sem a gyermekfelügyeleti ellátást nem segíti.

A rendszerváltást megelőzően mindkét országban a nők körében is magas volt a foglalkoztatottak száma, és a gyermekgondozást segítő intézményrendszer is viszonylag jól kiépített volt. Bár a munkapiac egyáltalán nem volt rugalmas, Magyarországon és Lengyelországban is a kétkeresős családmodell terjedt el. Saxonberg és Sirovatka (2006), valamint Glass és Fodor (2007) is azt találta, hogy a rendszerváltást követően mindkét ország a familizmus felé fordult. Ennek ellenére jól látható különbségek is vannak a két ország között. Magyarországon az explicit familizmus figyelhető meg, míg Lengyelországban az implicit familizmus jelei láthatóak.

A két ország családpolitikájának összehasonlításakor a következő dimenziókat vettük figyelembe: a gyermekgondozási díj mértéke, a hozzáférés univerzális vagy feltételhez kötöttsége, az ellátási idő hossza, valamint a gyermekfelügyelethez való hozzáférés.

A szülési és a gyermeknevelési támogatások mértéke

A kelet-európai országok között nagy különbségek találhatók abban a vonatkozásban, hogy az egyes országokban mennyit költenek GDP-arányosan családpolitikára. A térségben a legkevesebbet Lengyelországban, a GDP mindössze 0,8%-át, a legtöbbet pedig Magyarországon fordítják az ilyen jellegű kiadásokra, a GDP 2,8%-át (Robila 2012). Érdekes, hogy 1990-et megelőzően is volt némi különbség a két ország között. Míg Lengyelországban a gyermeknevelési díj feltétele a legalább egyéves munkaviszony megléte volt, Magyarországon ez 1985-től alanyi jogon járt (Szikra 2010). Az eltérés csak 1990 után volt érzékelhető, amikor a foglalkoztatottság messze nem volt teljes körű egyik országban sem. A rendszerváltást követően Magyarországon is különbséget tettek abban, hogy rendelkezik-e valaki munkaviszonnal vagy sem. A munkaviszonnal rendelkező szülők a gyermekszülés után két évig keresetarányos⁴ gyermekgondozási díjra jogosultak, amelynek felső határa⁵ van. Erre a juttatásra a gyermek második életévének betöltéséig jogosultak, utána a gyermek hároméves koráig gyermekgondozási segélyben részesülhetnek, melynek mértéke (2012-ben) mindenki számára havi 28 500 forint. A biztosított jogviszonnal nem rendelkező kisgyermekes szülők a gyermek hároméves koráig részesülhetnek havi fix összegű segélyben. Magyarországon a nők nagy többsége igénybe veszi a három éves fizetett szabadságot, ugyanis a háromévesnél fiatalabb gyermeket nevelő nők mindössze 15%-a volt jelen a munkapiacra 2007-ben, ami a legalacsonyabb érték az Európai Unióban (Blaskó 2009).

A rendszerváltást követően Lengyelországban az egy év helyett legalább 180 napos munkaviszony megléte szükséges ahhoz, hogy a nők a gyermek születésekor bármiféle pénzbeli támogatásban részesülhessenek. A támogatás

⁴ Az utolsó évi átlagkeresetük 70%-át kaphatják meg gyermekgondozási díjként.

⁵ A felső határ a minimálbér kétszeresének 70%-a.

mértéke bőkezűnek mondható, hiszen a korábbi kereset 100%-át biztosítják, azonban ez csak a gyermekszülést követő 18 hétig jár első gyermek születésekor, 20 hétig a második gyermeknél, és 28 hétig a harmadik gyermek esetén. Ebből 14 hetet kötelező igénybe vennie az anyának. A fennmaradó időszakot (egy gyermek esetén 4 hetet) az apák is kivehetik. Mivel az apák döntő többsége nem él ezzel a lehetőséggel, a fennmaradó részt is többnyire az anyák veszik igénybe. Ezt követően a gyermek harmadik életévének betöltéséig járó szabadsághoz nem kötődik automatikusan kifizetés, vagyis fizetetlen szabadságként maradhatnak otthon a nők. Rászorultsági alapon a munkaviszonnyal rendelkezők vehetnek igénybe ezt követően pénzbeli juttatást. Az ellátás mértéke rendkívül alacsony: a bruttó átlagbér 16%-a (Szikra 2010). A fizetett gyermeknevelési szabadság igénybevétele a jövedelemteszt és az alacsony összeg miatt inkább az iskolázatlan szülőkre jellemző.

Gyermekfelügyeleti szolgáltatások

A rendszerváltás előtt mindkét országra az volt a jellemző, hogy a nők is teljes állásban dolgoztak, a gyermekfelügyelet azonban nagyobb mértékben volt biztosítva a számukra, mint korábban. Lengyelországban 1980-ban a három év alatti gyermekeknek 5%-a járt bölcsődébe, Magyarországon pedig mintegy 14%-uk, 2005-ben ugyanez az arány Lengyelországban 2%-ra, Magyarországon pedig 8%-ra csökkent (Szelewa 2010). A rendszerváltást követően a legtöbb posztoszocialista országban drasztikusan visszaesett a foglalkoztatottak aránya, és a fertilitási ráta⁶ is jelentősen csökkent. Az anyagi források szűkössége, a nők foglalkoztatottságában bekövetkezett változás és az alacsonyabb termékenység hatására a bölcsődei férőhelyek számát mindkét országban jelentősen csökkentette a kormány. Lengyelországban különösen drasztikus volt a helyzet, mert a kormány decentralizálta a bölcsődei ellátást, és a helyi önkormányzatokra bízta, hogy fenntartják-e vagy bezárják a bölcsődéket. Az önkormányzatok pedig (költségeik csökkentése érdekében) legtöbb esetben inkább a bölcsődék megszüntetése mellett döntöttek. Magyarországon a 10 ezer főnél nagyobb lakosságszámú városokban kötelező bölcsődét fenntartani az önkormányzatoknak (Szelewa 2010). Nagyobb különbség található az óvodába beíratott gyermekek aránya között: míg Magyarországon a 3–5 év közötti gyermekek 79%-a járt óvodába, Lengyelországban csupán 40,7% volt ugyanez az arány 2006-ban (OECD Family Policy Database).

Ennek ellenére mindkét ország jelentősen elmarad az Európa Tanács barcelonai egyezményében megfogalmazott célkitűzésektől, vagyis hogy a bölcsődei férőhelyek száma a 0–3 éves gyermekek létszámához képest érje el a 33%-ot, az óvodás korú gyermekek körében az óvodai férőhelyek száma pedig a 90%-ot.

⁶ A rendszerváltás előtt mindkét országban megfigyelhető a fertilitási ráta csökkenése, a rendszerváltást követő évtizedben ez a trend tovább folytatódott.

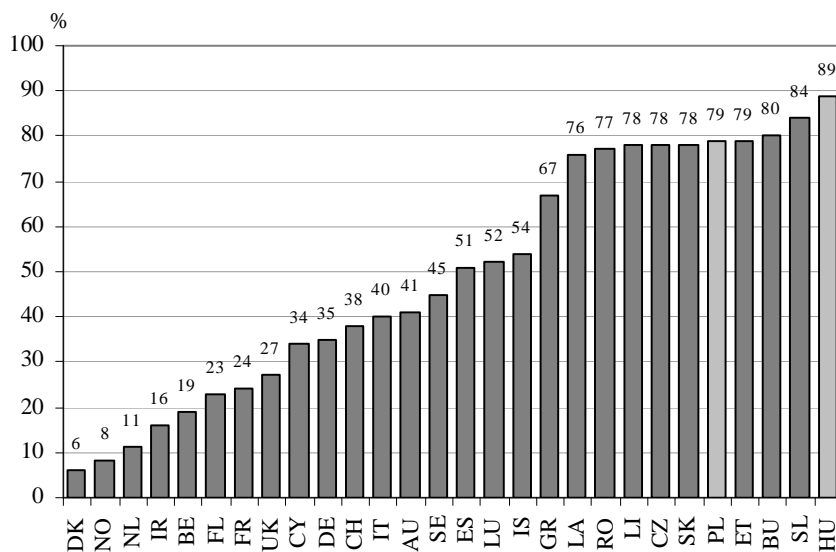
Összességében elmondható, hogy Magyarországon nagyobb mértékű anyagi támogatásban részesülnek a gyermekükkel három évig otthon maradó nők, miközben a három év alatti gyermekfelügyelet tekintetében is valamelyest kedvezőbb a helyzet, mint Lengyelországban. A rövid gyermeknevelési szabadság és a gyermekfelügyelet hiánya miatt a lengyel kisgyermekes anyák kénytelenek a családon belül megoldani a gyermekfelügyeletet, vagy piaci szolgáltatásként igénybe venni azt. Ha pedig azt választják, hogy otthon maradnak a kisgyermekkel, akkor anyagilag függnék a férjüktől vagy más családtagjuktól. Magyarországon a piaci alapú gyermekgondozás egyáltalán nem elterjedt,⁷ miközben Lengyelországban ez – az állami bölcsődék hiányából fakadóan – meglehetősen gyakori (Plantega – Remery 2005). A magánfelügyelet mellett, amely csak a jómódú családok számára elérhető, szintén nagy szerepet játszhat a gyermekgondozásban a nagyszülők, egyéb rokonok, barátok és ismerősök segítségével, különösen az alacsony jövedelmű családok körében. Míg Lengyelországban 2005-ben a családok mintegy 30%-a vette igénybe a rokonok segítségét a gyermekfelügyelet ellátásában, addig ugyanez az arány Magyarországon 20% körül alakult (Eurostat, 2006). A magán és az informális gyermekfelügyelet igénybevétele közötti különbség a két országban nem a három év alatti gyermekek bölcsődei ellátásának különbségéből fakad, hanem abból, hogy Magyarországon a fizetett gyermeknevelési szabadságnak köszönhetően a nők nagy része otthon marad három év alatti kisgyermekével.

3.3. A nők munkapiaci helyzete Magyarországon és Lengyelországban

1990 előtt a szocialista országokban a nők körében is magas volt a foglalkoztatottak aránya, amely egyrészt a munkaintenzív termelési módnak, az alacsony termelékenységnek volt következménye. A rendkívül alacsony bérek viszont nem tették lehetővé az egykeresős családmódel kialakulását. Mindezt ideológiailag is alátámasztották, mondván, hogy az emancipáció elsősorban a munkavállaláson keresztül lehetséges (Kotowska et al. 2008). A rendszerváltás után a munkanélküliség mindegyik poszt-szocialista országban emelkedett. A balti országokban ugyan továbbra is magas maradt a nők foglalkoztatottsági rátája, de Magyarországon és Lengyelországban jelentősen visszaesett. 1988-ban a nők 80,7%-a volt foglalkoztatott Magyarországon és 75,9%-a Lengyelországban. Ez az arány 1993-ra 66,3%-ra, illetve 64,6%-ra csökkent a munkavállalási korú nők (18–64 év közöttiek) körében (Fodor 1997). 2006-ban a 25–54 év közötti gyermektelen nők foglalkoztatottsági rátája 76,1% volt Magyaror-

⁷ Bár az utóbbi időben rohamosan terjednek a gyermekfelügyeletet magánszolgáltatásként nyújtó családi napközik. Azonban a vizsgált periódusban, azaz 2004-ig ez a gyermekfelügyeleti forma még nem létezett, az első családi napközi 2010-ben nyílt meg Magyarországon.

szágon és 69,9% Lengyelországban (Gender and Wellbeing 2008). Ugyanez az arány az –Európai Unióban átlagosan 76%, vagyis nincs szignifikáns különbség Magyarország és az EU-átlag között, míg a Lengyelország ennek valamivel alatta marad. Ha csak a 12 év alatti gyermeket nevelő 25–54 év közötti nők foglalkoztatási rátáját vizsgáljuk, azt találjuk, hogy Magyarország (49,8%) jelentősen alatta marad az EU-átlagnak (62,4%), viszont Lengyelországban ez a ráta (60,8%) azzal közel azonos (Gender and Wellbeing 2008). Mindez arra utal, hogy a magyar kisgyermekes nők jelentős akadályokba ütköznek, amikor a gyermeknevelést és a munkavállalást próbálják összeegyeztetni. A részmunkaidős állások nem elterjedtek egyik poszt-szocialista országban sem. 2006-ban a részmunkaidős állások aránya 4% volt Magyarországon és 9,3% Lengyelországban. Ez megmutatkozik azokban a statisztikákban is, amelyek azt mutatják, hány órát dolgoznak a fizetett munkával rendelkező nők: európai összehasonlításban Lengyelország és Magyarország azon országok közé tartozik, ahol a nők a legtöbb órát dolgozzák.

Forrás: OECD (2011), OECD Family Database.

II. Heti legalább 40 órában dolgozó nők aránya az összes foglalkoztatott között 2010-ben

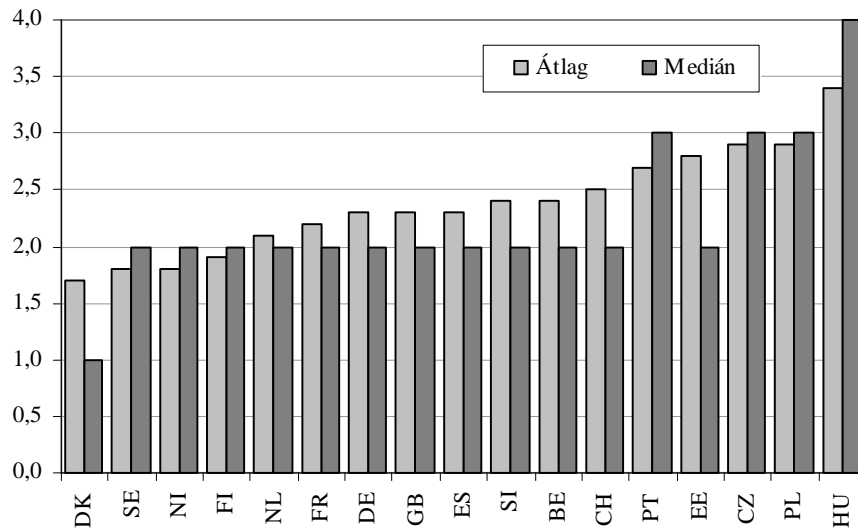
The rate of women who work at least 40 hours a week among all employed women in 2010

A részmunkaidős állások hiánya arra készítheti a nőket, hogy a teljes idős foglalkoztatottság és a nem foglalkoztatottság között döntsenek. A részfoglalkoztatáson kívül a rugalmas munkaidő és a távmunka – amely sok nő számára

lehetővé tenné, hogy a családi életet összehangolja a munkájával – szintén nem elterjedt egyik vizsgált országban sem.

3.4. A családdal kapcsolatos társadalmi normák és attitűdök a két országban

Mindkét országra jellemző, hogy az attitűdök szintjén rendkívül családközpontúnak vallják magukat – ez derül ki az európai összehasonlító tanulmányokból –, azaz a családot tekintik elsődlegesnek az élet más szféráiához viszonyítva. A *European Social Survey* 2004-es felvétele szerint a lengyelek és a magyarok 90%-a értett egyet azzal az állítással, hogy „*az emberek életében a családnak kellene a legfőbb értéknek lennie*”. Ennél nagyobb egyetértés a vizsgálatban részt vevő 24 ország egyikében sem volt tapasztalható. Számos empirikus kutatás számolt be arról, hogy a kelet-közép-európai országokban a nemi szerepek tradicionálisabbak, mint az északi vagy nyugat-európai országokban (Oláh 2011; Hobson – Fahlén 2009; Saxonberg – Sirovatka 2006). Az attitűd-kérdések azért is fontosak, mert erős negatív korreláció figyelhető meg a hagyományos nemi szerepekkel kapcsolatos attitűdök és a fertilitási ráta között (Oláh 2011). Bár a többség mindkét országban egyetért azzal, hogy „*A férj feladata a pénzkeresés, a feleségé a háztartás és a család ellátása*”, ugyanakkor azzal kapcsolatban is erős egyetértés figyelhető meg, hogy „*Az a helyes, ha a férj is és a feleség is hozzájárul a család jövedelméhez*” (Saxonberg – Sirovatka 2006). Ez az ellentmondás valószínűleg azzal magyarázható, hogy bérszínvonal mind Magyarországon, mind Lengyelországban olyan alacsony, hogy a családok jelentős többségénél az anyagi kényszer is közrejátszhat abban, hogy mindkét fél teljes állású munkát vállaljon. Mindennek ellenére a nőket mégis másodlagos munkavállalóknak tekintik, mivel a 17 európai ország közül ebben a kettőben értenek leginkább egyet azzal a kijelentéssel, hogy „*Ha kevés a munkalehetőség, a férfiaknak elsőbbséget kellene élvezniük a munkavállalásban*” (lásd III. ábra).

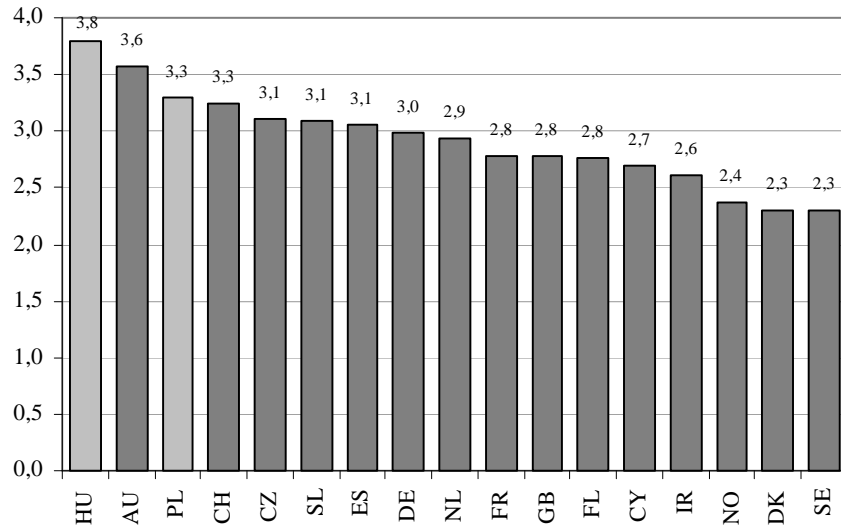

Forrás: Saját számítás ESS 2004/05 adatbázisa alapján.

III. „Ha kevés a munkalehetőség, a férfiaknak elsőbbséget kellene élvezniük a munkavállalásban.” Az állítással való egyetértés 17 európai országban
(1 = egyáltalán nem ért egyet; 5 = teljesen egyetért)

Agreement level with the statement “Men should have more right to job than women when jobs are scarce” in 17 European countries
(1= strong disagreement; 5 = strong agreement)

A kisgyermekes anyákkal szembeni társadalmi elvárás egy másik fontos tényezője annak, hogy megértsük a gyermekvállalás és a munkapiacra való visszatérés közötti összefüggést.

Forrás: Saját számítás ISSP 2002 alapján.

IV. „Hatéves kor alatt a gyermek mindenképpen megsínyli, ha az anya dolgozik.” Az állítással való egyetértés 14 európai országban
(1 = egyáltalán nem ért egyet; 5 = teljesen egyetért)

Level of agreement with the following statement: “Preschool child likely to suffer if mother works” among women in 14 European countries
(1 – strongly disagree; 5 – strongly agree)

A 14 ország közül Magyarországon értenek egyet leginkább ezzel az állítással. Lengyelország is azon országok közé tartozik, ahol inkább egyetértenek ezzel az állítással, viszont kisebb mértékben, mint Magyarországon.

Egy újabb olyan tényezővel van tehát dolgunk, amely a kisgyermekes anyákat távol tarthatja a munkapiactól Magyarországon.

4. Adatok, módszerek és hipotézisek

Az elemzés során két adatbázist használtunk. A magyar adatokat a KSH Népeségtudományi Kutatóintézete által végzett, *Életünk fordulópontjai* című panelkutatás első és második hulláma alapján számoltuk. A követéses demográfiai adatgyűjtés első hullámára 2001–2002, a másodikra 2004–2005 fordulóján került sor. A 2001–2002-es adatfelvétel több mint 16 ezer személyre terjedt ki, akik a 18 és 75 év közötti, magánháztartásban élőket reprezentálják. A második

hullám mintáját – a halálozások, válassz megtagadások és egyéb lemorzsolódás következtében – mintegy 13 ezren alkotják. A kutatás során azonban életkor és gyerekszám szerinti korlátokkal éltünk: csak azokat a párkapcsolatban élő nőket vizsgáltuk, akik 1971 és 1981 között születtek, és első gyermekük megszületett a második hullám felvételének a végéig. Az életkori korlátokra azért volt szükség, mert a kérdőívben a foglalkoztatás-történet csak 1989-től áll rendelkezésünkre, így arra a korhorszra kellett fókuszálnunk, amely munkapiaci karrierjét a rendszerváltást követően kezdte meg. Az *Életünk fordulópontjai* című panelkutatás a válaszadók teljes termékenység-történetét tartalmazza, illetve 1989-től a munkapiaci részvételük történetét is, havi bontásban.

A lengyel adatok a *Family and Education Survey* (EFES) című adatbázisból származnak, amelynek adatait 2006 októbere és novembere között vették fel. A minta nagysága 3000 fő volt, az adatfelvétel az 1966 és 1981 között született nőkre terjedt ki. Azonban ebben az esetben is csak az 1971 és 1981 között született nőket vontuk be az elemzésbe, éppen azért, hogy a két minta összehasonlítható legyen. Ez az adatbázis a nők teljes iskolai, foglalkoztatási és termékenység-történetét tartalmazza a kérdezett 15 éves korától kezdődően, havi bontásban.

A végső minta elemszáma a következőképpen alakult a lehatárolások után: 842 magyar nő és 1494 lengyel nő került a mintába.

Minden résztvevő esetében két eseménytörténeti modellt készítettünk a második gyermekvállalás és a munkapiacra való visszatérés gyakoriságát vizsgálva.⁸ A második gyermekvállalást a teherbe eséstől számítottuk, azaz a második szülés időpontjából visszszámoltunk 9 hónapot. Minden nőt első gyermekének megszületésétől kezdtük megfigyelni, és ezt egészen addig folytattuk, amíg az általunk vizsgált valamelyik esemény be nem következett. Abban az esetben, ha a felvétel végéig egyik megfigyelt esemény sem következett be, cenzorálást végeztünk.

Az elemzéshez *piecewise* lineárisan növekvő regressziós egyenletet használtunk. Ez a modell lehetőséget biztosít arra, hogy egy folytonos függvényt becsüljünk meg, azt feltételezve, hogy a függvényünk minden egyes előre meghatározott időintervallumban lineárisan növekszik. A modell előnye, hogy a megfigyelési idő tekintetében nagyfokú rugalmasságot biztosít, illetve lehetővé teszi, hogy a két esemény bekövetkezését ne egymástól függetlenül, hanem egymástól függően, szimultán becsüljük meg.⁹

A második gyermekvállalás bekövetkezésének a kockázata az első szülés óta eltelt idő függvényében vizsgáltuk, kontrollálva a már megszületett gyermek származási hátterére (ezt a szülei iskolai végzettségével mértük), a periódus időre és az anya életkorára az első szüléskor, valamint az anya munkapiaci

⁸ A számításokat az AML statisztikai szoftver használatával végeztük.

⁹ Ez a módszer nem teszi lehetővé, hogy a relatív kockázatokat egy adott időpontban meghatározzuk, hiszen azok időpontként változnak.

helyzetére. A munkapiaci helyzetet a következő négy kategóriára bontottuk: dolgozik, gyermeknevelési szabadságon van, munkanélküli, inaktív.

Az első gyermek megszületését követő (újbóli) munkába állás kockázatát az első szülés óta eltelt idő függvényében vizsgáltuk, kontrollálva a szülők iskolai végzettségére, az anya munkapiaci helyzetére az első teherbe esés idején (dolgozott, munkanélküli volt vagy inaktív) és arra, hogy a kockázati periódusban milyen a munkapiaci helyzete (dolgozik, munkanélküli vagy inaktív), valamint hogy élete folyamán hány év munkapiaci tapasztalattal rendelkezik.

*3. A változók elemszám szerinti megoszlása a két mintában
Distribution of variables by frequencies in the two samples*

Magyarország – Hungary

Változók	Kategóriák	Elemszám
Életkor	15–19	150
	19–22	269
	22–25	244
	25–28	128
	28–35	45
Kohorsz	1971–1973	299
	1974–1977	376
	1978–1981	161
Iskolai végzettsége	Diploma	81
	Érettségi	275
	Szaktanulmányok	243
	Általános iskola	147
	Még iskolában	90
Apa iskolai végzettsége	Diploma	67
	Érettségi	144
	Szaktanulmányok	364
	Általános iskola	240
	Hiányzó adat	21
Anyai iskolai végzettsége	Diploma	54
	Érettségi	170
	Szaktanulmányok	231
	Általános iskola	372
	Hiányzó adat	9
Munkapiaci helyzet	Inaktív	53
	Munkanélküli	42
	Tanuló	46
	Alkalmazott	651
	Gyes/gyed	44

Lengyelország – Poland

Változók	Kategóriák	Elemszám
Életkor	15–19	209
	19–22	511
	22–25	421
	25–28	227
	28–35	109
Kohorsz	1971–1973	418
	1974–1977	611
	1978–1981	448
Iskolai végzettsége	Diploma	185
	Érettségi	468
	Szaktanácsképző	417
	Általános iskola	101
	Még iskolában	306
Apa iskolai végzettsége	Diploma	87
	Érettségi	291
	Szaktanácsképző	691
	Általános iskola	379
	Hiányzó adat	29
Anyai iskolai végzettsége	Diploma	91
	Érettségi	403
	Szaktanácsképző	530
	Általános iskola	426
	Hiányzó adat	27
Munkapiaci helyzet	Inaktív	220
	Munkanélküli	190
	Tanuló	214
	Alkalmazott	761
	Gyes/gyed	92

Kétféle hipotézist tesztelünk: egyrészt a második gyermekvállalás időzítésére, másrészt az első gyermek után a munkapiacra való visszatérésre/munkavállalásra vonatkozókat.

4.1. Második gyermekvállalásra vonatkozó hipotézisek

Két alternatív hipotézist fogalmazunk meg.

H1a: Egyrészt azt várjuk, hogy a lengyel nők vállalják korábban a második gyermeküket, mivel rövidebb ideig részesülnek fizetett gyermeknevelési díjban.

H1b: A magyar nőknél telik el kevesebb idő az első és a második gyermek megszületése között, mivel a hosszú gyed/gyes időszaka lehetővé teszi, hogy

még ez idő alatt vállalják második gyermeküket, és így csak egyszer kell hosszabb időre megszakítaniuk a munkapiaci karrierjüket.

4.2. Munkába való visszatérésre vonatkozó hipotézisek

H2: Azt várjuk, hogy Magyarországon később mennek vissza dolgozni a nők, mint Lengyelországban, mivel hosszabb ideig kapnak fizetett gyermeknevelési díjat.

H3: Iskolai végzettség szerint nagyobb különbséget várunk Magyarországon, mivel Lengyelországban a szülés utáni 18. hét után csak a leghátrányosabb helyzetben lévők kaphatnak nagyon alacsony pénzbeli támogatást, így várható, hogy itt iskolai végzettség szerint nem találunk túl nagy különbséget a munkapiacra való visszatérés tekintetében, hiszen a többség a fizetett gyermeknevelés lejártát követően visszatér a munkapiacra. Ellenben Magyarországon a gyermek két éves koráig viszonylag bőkezű juttatás jár, amely nagyobb mértékben képes hozzájárulni az alternatív költségek csökkentéséhez az alacsonyabb és a közepes iskolai végzettséggel rendelkező nők körében, mint a magasabb iskolai végzettségű társaik esetében.

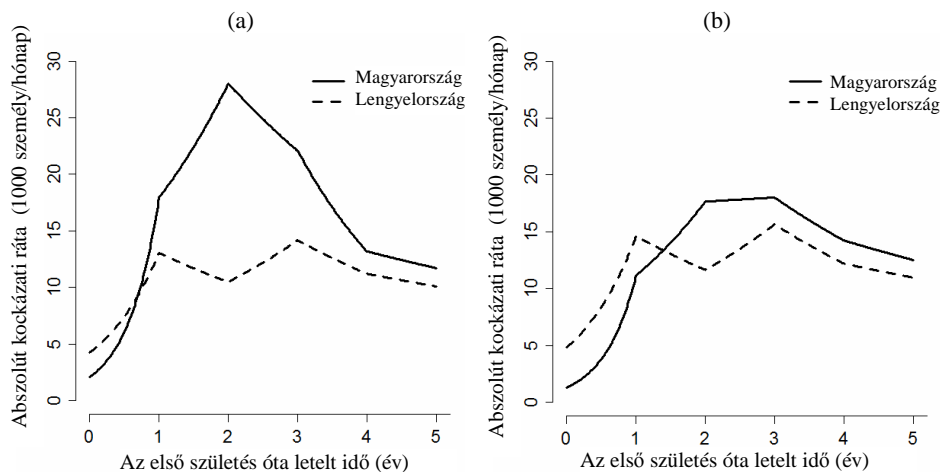
5. Eredmények

5.1. A második gyermekvállalás időzítése

Az V. ábra a nők második gyermekkel való teherbe esésének abszolút kockázati rátáját mutatja be Magyarországra és Lengyelországra vonatkozóan. A nők társadalmi háttérét a következő változókra kontrolláltuk: iskolai végzettség, társadalmi háttér (szülők iskolai végzettsége), naptári időszak és az életkor az első gyermek születésekor. Az V(a) ábrát nem kontrolláltuk a munkapiaci helyzetre, miközben az V(b) ábrán az előbb felsorolt magyarázó változók mellett ezt is figyelembe vettük.

Látható (V(a) ábra), hogy jelentős különbség van a második gyermekvállalás időzítésében a két ország között. A magyar nők az első gyermek megszületését követő öt éven belül sokkal nagyobb valószínűséggel vállalják a második gyermeküket, mint lengyel társaik. Különösen nagyobb ennek a kockázata az első gyermek megszületése utáni második évben, amikor a magyar nők kétszer akkora eséllyel esnek teherbe, mint a lengyel nők. Az első gyermek harmadik életévétől kezdődően a különbség már jelentősen csökken a két ország között.

Az V(b) ábra azoknak a nőknek a fertilitási mintázatát ábrázolja, akik visszamentek dolgozni az első gyermek megszületését követően. Ennek alapján megállapíthatjuk, hogy a két ország között nincs jelentős különbség. A munkaerő-piaci státusnak sokkal nagyobb hatása van a magyar nők második gyermekvállalásnak időzítésére, mint a lengyel nők esetében.

Forrás: Saját számítás.

V. Nők második gyermekkel való teherbe esésének abszolút kockázati rátája Magyarországon és Lengyelországban; (a) a nők munkaerő-piaci helyzetére nincs kontrollálva, (b) a nők munkaerő-piaci helyzetére kontrollálva
 Absolute hazard of second conception in Hungary and Poland (a) before controlling for women's labour market status (b) after controlling for women's labour market status

4. A második gyermekvállalás a nők munkapiaci helyzete szerint Lengyelországban és Magyarországon
 Transition to second birth in Hungary and Poland, by women's labour market status

	Magyarország	Lengyelország
Munkapiaci helyzet (ref=dolgozik)		
Inaktív	0.3260 (0.2490)	0.0081 (0.0960)
Munkanélküli	-0.2492 (0.3045)	-0.2724 *** (0.1030)
Gyermeknevelési szabadáson van	0.6183 *** (0.1521)	-0.0783 (0.1291)

Megjegyzés: Az eredmények a nők iskolai végzettségére, társadalmi háttérére, a naptári évre és az anyává válás életkorára standardizáltak.

Note: Results are standardized for woman's educational level, her social background, calendar period and age at first birth.

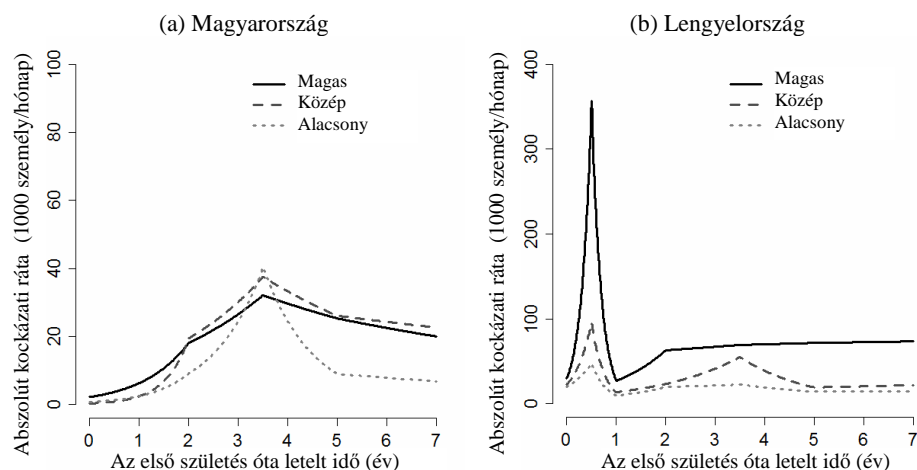
A 4. táblázat alapján látható, hogy a magyar nőknek 61%-kal nagyobb esélyük van arra, hogy második gyermeket vállalnak, ha gyesen/gyeden vannak, mint abban esetben, ha visszatérnek a munkapiacra. Ez a különbség a munkát vállaló anyák és az otthon maradó anyák között nem figyelhető meg Lengyelországban. A lengyel nőknél abban az esetben találtunk szignifikáns eltérést a referenciacsoporthoz képest, ha az illető nő az első gyermekvállalást követően munkanélküli volt. A munkanélküliség negatívan hat a második gyermek vállalására Lengyelországban. Ez következhet abból az eltérésből, hogy Lengyelországban a munkanélküli nők nem részesülnek alanyi jogon semmilyen pénzügyi juttatásban a gyermeknevelési szabadság ideje alatt, míg Magyarországon egy alacsony ellátásra a munkaviszonnal nem rendelkezők is jogosultak.

Az eredmények alapján a H1b hipotézis igazolódott, vagyis hogy a magyar gyermekgondozási rendszer ösztönzi a második gyermek korábbi megszületését. Ennek feltételezhetően az az oka, hogy Magyarországon olyan hosszú a fizetett gyermeknevelési szabadság, hogy a nők nagy része inkább csak egyszer szakítja meg a munkapiaci karrierjét, és így még a gyese/gyede ideje alatt megszüli a második gyermekét. Iskolai végzettség szerint nem találtunk különbséget a második gyermekvállalás időzítésében egyik országban sem.

5.2. Az első gyermekvállalás utáni (újból) munkába állás

Látható (VI. ábra), hogy a lengyel nők többsége a gyermek első életévének betöltése előtt (újból) munkát vállal, ellenben a magyar nők többsége az első gyermek három éves kora után vállal (újból) munkát. Ezzel alátámasztottuk második hipotézisünket, vagyis a hosszú fizetett gyermeknevelési szabadság későbbre tolja a munkapiacra való be/visszalépést.

Iskolai végzettség szerint azt tapasztaljuk, hogy Lengyelországban jelentős különbségek találhatók: a diplomások azok, akik a legnagyobb eséllyel (újból) munkát vállalnak a gyermek féléves kora előtt, azaz a fizetett gyermekgondozási szabadság végét követően. Magyarországon nincs különbség az anyák (újból) munkavállalása tekintetében iskolai végzettség szerint, ami azt jelzi, hogy a magyar nők nagy része igénybe veszi az állam által nyújtott rendkívül hosszú fizetett gyermeknevelési szabadságot. Ezek alapján harmadik hipotézisünket el kell vetnünk, azaz Magyarországon kisebb a különbség iskolai végzettség szerint az első gyermekvállalás utáni munkába állás terén, mint Lengyelországban.

Forrás: Saját számítás.

Megjegyzés: A következő változókra kontrolláltuk: a nők munkapiaci helyzete az első gyermek vállalásakor, jelenlegi munkapiaci helyzet (inaktív, munkanélküli vagy gyermekgondozási szabadságon van), munkapiaci tapasztalat, naptári időszak.

VI. A nők első gyermek utáni (újborni) munkavállalásának abszolút kockázati rátája Magyarországon és Lengyelországban iskolai végzettség szerint

(a) Magyarország (b) Lengyelország

Absolute hazard of employment entry after first birth by education level in (a) Hungary and (b) Poland

6. Összefoglalás

Tanulmányunkban Lengyelországot és Magyarországot hasonlítottuk össze a gyermekgondozási szabadság és juttatások tekintetében. Azt vizsgáltuk meg, hogy a két országban meglévő teljesen különböző rendszer miként hat a második gyermekvállalásra és az első szülést követően a kisgyermekes anyák munkavállalására.

Mindkét ország hasonló adottságokkal rendelkezik: rugalmatlan a munkaerőpiac, alacsony a bölcsődékbe beíratott három év alatti gyermekek aránya, valamint a tradicionális nemi szerepekkel való nagyfokú egyetértés jellemzi a lakosságot. Ebből kifolyólag egyáltalán nem jellemző az, hogy az apák igénybe vennék a gyermeknevelési szabadságot, holott annak egy részére mindkét országban jogosultak lennének. A gyermeknevelési díj tekintetében azonban jelentős eltérések találhatók: míg Magyarország az egyik legbőkezűbbnek tekinthető, mivel három évig biztosít fizetett szabadságot a kisgyermekesek szá-

mára, addig Lengyelországban az első gyermek után mindössze 18 hétig garantálják a fizetett gondozási díjat, ezt követően csak rászorultsági alapon lehet ahhoz hozzájutni. Valószínűleg ez az egyik fő oka annak, hogy a három év alatti kisgyermeket nevelő nők körében Magyarországon a legalacsonyabb (15%) a fizetett munkát vállalók aránya az OECD-országok között, miközben Lengyelország a középmezőnyhöz tartozik, hiszen a három év alatti kisgyermekkel rendelkező nők több mint 50%-a fizetett munkát végez (OECD Family Database 2012).

A gyermeknevelési szabadság eltérő rendszere jelentős különbségeket okozhat a második gyermekvállalás időzítésben is. A magyar nők többsége még a gyed/gyes ideje alatt vállalja második gyermekét, mivel a hosszú gyermeknevelési idő ezt lehetővé teszi. A magyar nők így átlagosan 4,7 évet maradnak távol a munkapiactól az első gyermek megszületés után (Blaskó 2009), ami visszatérésükkor jelentős hátrányokkal járhat. Ráadásul Magyarországon iskolai végzettség szerint nem találtunk szignifikáns különbséget ebben a tekintetben. Ezzel szemben Lengyelországban az iskolai végzettség szerint jelentős különégek találhatóak a munkapiacra való (ismételt) belépés tekintetében: a lengyel diplomás nők korábban térnek vissza a munkaerőpiacra, mint alacsonyabb iskolai végzettségű társaik. Ebben valószínűleg közrejátszik az, hogy csak a legszegényebb családok részesülhetnek fizetett gyermekgondozási díjban a szülést követő 18. hét után.

Mind a magyar, mind a lengyel nők fertilitási mintázatát és munkavállalását jelentősen befolyásolja a gyermeknevelési szabadsággal kapcsolatos politika. A két országban a nők különböző stratégiákat valósítottak meg: Lengyelországban többször, de jóval rövidebb időre, míg Magyarországon általában egyszer, de jóval hosszabb időre szakítják meg munkapiaci karrierjüket a gyermekvállalás következtében.

IRODALOM

- Becker, G. S. (1965): A theory of the allocation of time. *Economic Journal* 75(299): 493–517.
- Becker, G. S. (1981): *A Treatise on the Family*. Harvard University Press, Cambridge, USA.
- Berger, L. M. – Waldfogel, J. (2004): Maternity leave and the employment of new mothers in the United States. *Journal of Population Economics* 17/2. 331–349.
- Blaskó Zs. (2009): Családtámogatás, gyermeknevelés, munkavállalás. In Monostori J. – Őri P. – S. Molnár E. – Spéder Zs. (szerk.): *Demográfia Portré 2009*. KSH Népeségtudományi Kutató Intézet, Budapest.
- Blaskó Zs. (2010): Meddig maradjon otthon az anya? – A gyermekfejlődés szempontjai. *Esély* 2010/3. 89–116.
- Eurostat (2006): Reconciliation between work and family life. Final report to the 2005 LFS ad hoc module. Eurostat Methodologies and Working Papers,

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-RA-07-011/EN/KS-RA-07-011-EN.PDF

- Evertsson, M. – Duvander, A-Z. (2011): Parental Leave – Possibility or Trap? Does Family leave Length Effect Swedish Women’s Labour Market Opportunities? *European Sociological Review* 27/4. 435–450.
- Fodor, É. (1997): Gender in Transition: Unemployment in Hungary, Poland, and Slovakia. *East European Politics & Societies*, 1997/11. 470–500.
- Gender and Well-Being Interactions between Work, Family and Public Policies (2008): <http://www.ub.edu/tig/GWBNet/MadridPapers/Alipranti-Nikolaou.pdf>
- Glass, C. – Fodor, É. (2007): From Public to Private Maternalism? Gender and Welfare in Poland and Hungary after 1989. *Social Politics: International Studies in Gender, State and and Society*, 14. 323–350.
- Hobson, B. – Fahlen, S. (2009): Competing Scenarios for European Fathers: Applying Sen’s Capabilities and Agency Framework to Work – Family Balance. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 624/1. 214–233.
- Hoem, J. M. (1993): Public Policy as the Fuel of Fertility: Effects of a Policy Reform on the Pace of Childbearing in Sweden in the 1980s. *Acta Sociologica* 36, 19–31.
- Joesch, J. M. (1994): Children and the Timing of Women’s paid Work after Childbirth: A Further specification of the Relationship. *Journal of Marriage and the Family* 56/2. 429–440.
- Joesch, J. M. (1997): Paid Leave and the Timing of Women’s Employment Before and After Birth. *Journal of Marriage and the Family* 59/2. 1008–1021.
- Kotowska, I. – Jozwiak, J. – Matysiak, A. – Baranowska, A. (2008): Poland: fertility decline as a response to profound a societal and labour market changes? *Demographic Research* 19. 795–854.
- Lalive, R. – Zweimüller, J. (2005): Does Parental Leave Affect Fertility and Return-to-Work? Evidence from a “True Natural Experiment” IZA DP No. 1613.
- Lappegård, T. (2008): Family Policies and Fertility: Parents’ Parental Leave Use, Childcare Availability, the Introduction of Childcare Cash Benefit and Continued Childbearing in Norway. *Discussion Papers* No. 564, Statistics Norway, Research Development.
- Leitner, S. (2003): The Caring Function of the Family: Belgium in Comparative Perspective. [http://www.uclouvain.be/cps/ucl/doc/etes/documents/DOCH_129_\(Leitner\).pdf](http://www.uclouvain.be/cps/ucl/doc/etes/documents/DOCH_129_(Leitner).pdf)
- Matysiak, A. (2009): Is Poland really ‘immune’ to the spread of cohabitation? *Demographic Research*, 21. 215–234.
- Matysiak, A. (2011): *Interdependencies between fertility and women’s labour supply*. (European Studies of Population, Vol. 17), Springer.
- Neyer, G. – Gunnar A. (2008): Consequences of Family Policies on Childbearing Behaviour: Effects or Artifacts? *Population and Development Review* 34/4. 699–724.
- OECD (2011): http://www.oecd-ilibrary.org/employment/employment-rate-of-women_20752342-table5
- OECD Family Database (2012): <http://www.oecd.org/social/familiesandchildren/oecdfamilydatabase.htm>

- Oláh, L. (2011): Should governments in Europe be more aggressive in pushing for gender equality to raise fertility? The second “YES”. *Demographic Research* 24. 217–224.
- Plantenga, J. – Remery, C. (2005): *Reconciliation of work and private life. A comparative review of 30 European countries*. European Commission. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.
- Pronazato, C. D. (2009): Return to work after childbirth: does parental leave matter in Europe? *Review of Economics of the Household* 2009/7. 341–360.
- Rindfuss, R. R. – Guzzo, K. – Morgan, S. P. (2003): The changing institutional context of low fertility. *Population Research and Policy Review* 22. 411–438.
- Robila, M. (2012): Family Policies in Eastern Europe: A Focus on Parental Leave. *Journal of Child and Family Studies*, 21/1. 32–41.
- Ronsen, M. – Sundström, M. (2002): Family Policy and After-Birth Employment Among New Mothers – A Comparison of Finland, Norway and Sweden. *European Journal of Population* 18. 121–152.
- Ruhm, C. (1998): The economic consequences of parental leave mandates: Lessons from Europe. *Quarterly Journal of Economics*, 113. 285–318.
- Saxonberg, S. – Sirovatka, T. (2006): Failing Family Policy in Post-Communist Central Europe. *Journal of Comparative Policy Analysis* 8/2.
- Szalma I. (2010): Attitűdök a házasságról és a gyermekvállalásról. *Demográfia* 2010/1. 38–67.
- Szelewa, D. (2010): *Childcare policies and gender relations in Eastern Europe: Hungary and Poland compared*. Discussion papers des Harriet Taylor Mill-Institut für Ökonomie und Geschlechterforschung der Hochschule für Wirtschaft und Recht Berlin. www.harriet-taylor-mill.de
- Szikra, D. (2010): Eastern European faces of familialism: Hungarian and Polish family policies from a historical perspective. In *Manka goes to work. Public childcare in the Visegrad countries 1989–2009*. http://www.budapestinstitute.eu/uploads/manka_goes_to_work_2010.pdf
- Wen, J. H. – Ruhm, C. – Waldfogel, J. (2009): Parental Leave Policies and Parents’ Employment and Leave –Taking. *Journal of Policy Analysis and Management* 1. 29–54.
- UNECE Statistical Database (2012): http://w3.unece.org/pxweb/DATABASE/Stat/30-GE/02-Families_households/?lang=1

Tárgyszavak:

Termékenység
Munkapiaci státus
Eseménytörténeti elemzés

**WOMEN'S EMPLOYMENT STRATEGY AND SECOND CHILDBEARING
IN HUNGARY AND POLAND**

Abstract

In this study we analysed the effect of parental leave policies on decisions regarding second childbearing and female (re)entry to the labour market after first birth in Hungary and Poland.

There are significant differences in family policies related to childcare in the two countries. Hungary belongs to those countries which provide long maternity leaves and childcare allowances while the Polish system is among the less generous ones. Based on the different childcare policies the women in the two countries may follow different patterns related to (re)entering the labour market and the timing of a second child. It is more likely that Hungarian mothers have second children during their maternity leaves before returning to the labour market while Polish mothers have more, but shorter breaks in their employment careers related to childbearing.

Despite the fact that the two countries have different family policies related to childcare their total fertility rates do not diverge. In the beginning of the 2000s the total fertility rate was 1.3–1.4 in both countries. The rates of female labour market participation were also very similar in the two countries and are among the lowest in the EU. It seems that the differences in parental leave payments affect mainly the timing of second births and employment (re)entry after a first birth, but are of little consequence for long-term developments.